

Kálmány Lajos ismeretlen levelei

AZ ÁRVERÉSI CSARNOK egyik katalógusában böngészgetve Kálmány Lajos két tanulmányára bukkantam¹, a tanulmányok mellé ráadásul néhány levelét is ígérték. Néhai Szalay József könyvtárának könyvei közül való volt ez a két ritka tanulmány s az ő bibliofil szenvedélye gazdagította általában levelekkel, fényképekkel, autogramokkal s egyéb, a szerzőre vonatkozó dokumentummal könyveit. Annakidején például büszkélkedve mutatta a Havas-féle Petőfi-kiadást: minden kötethez egy-egy értékes Petőfi-dokumentumot kapcsolt. Így került az itt közreadandó hat levél a tanulmányokhoz. Sikerült ezt az árverési „tételt“ megszerezni, s úgy érzem, közre kell adnom a mellékletet: a leveleket. Oly keveset tudunk Kálmány Lajosról, rejtező, magányos életéről, hogy ez a néhány levél, apró személyes híreivel, világháborús petróleum-, dohány- és gyújtó (gyufa) gondjaival önmagában is értékes. 1915—1918 között írtak a levelek, az utolsót halála előtt alig egy esztendővel írta. Néprajzi vonatkozás kevés van e levelekben, egy népetimológia (viaszbetegség), népviseleti adalékok s egy fontosabb: kiderül, hogy Ipolyi Arnold népmese-gyűjteményének második kötetét is ki akarta adni.² Tehát halála előtt nagyobb tervek foglalkoztatták, hiszen egy másik, már közreadott leveléből meg arról értesülhettünk, hogy ezekben az időkben a *Hagyományok* harmadik kötetének sajtó alá rendezésével is foglalkozott s nagy büszkén fel is sorolja, hogy mi minden érték van ebben a készülő kötetben.³ Egyik készülő műve sem láthatott napvilágot s Szeged néprajzával foglalkozó kutatóknak szép feladat lenne e kallódó műveket — ha egyáltalán lehet, — megmenteni a pusztulástól.

Móra Ferenc megrendítő leírásából tudjuk, hogy milyen részvétlenség vette körül Kálmányt, halálát is csak napok múltán fedezték fel⁴ s a részvétlenségnek, riasztó magánynak ez a levegője vette körül egész életében. A „csókai pap“, kiről Móra oly derűs szeretettel tudott írni, élete második felében meghasonlott lélek volt, csak folklorisztikai kutakodásaiban, gyűjtőmunkájában talált menedéket, megnyugvást. Hogy e hat levél írásakor milyen lehetett, erre is Móra igazít útbá bennünket emlékezésében. Erdemes idézni, hadd álljon a levelek mögé írójuk is, kinek városa sohasem róhatja le elegendőképpen háláját: „Oszlopokon járó nagytestű óriás; — írja róla Móra, — magamformájú ember, pedig én is megütöm a mértéket, kihatott volna belőle kettő. Példátlanul nagy gömbölyű kopo-

nya, violásba játszó, tömpeorrú szokrateszi arccal, pillátlan kerek szemekkel, különös tüzes katlanokkal, amelyekben egyszerre forrott fájdalom, gyűlölet, cinizmus és fanatizmus. Az egyik karja szélütöten lógott, a másikkal mindig keféltette a kizöldült, eltükrösödött, hosszú papi civilkabát mellét s mentől jobban keféltette, annál több lett azon a pehely, a kenyérmorzsa és az a mefitikus bűzű dohánykaparék...⁵⁴ Bizony a dohányról esik tán legtöbbször szó e levelek lapjain s szegény Kálmány már nyakatekert ötletektől sem riad vissza, csakhogy egy kis dohányhoz juthasson.

Időrendi sorrendben adom közre leveleit, megtartva helyesírását. Szabvány levélpapíron írt, levélpapírjára csak a dátumot s szegedi lakáscímét nyomatta rá.

1.

Szeged, 1915. III. 18.

Oltványi-utca 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Hogy szívességét megköszönöm, alkalmat veszek egyúttal magamnak neve napján üdvözölni s minden jót kívánni.

Maradtam kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

2.

Szeged, 1916. május 27.

Oltványi-utca 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Hallom, hogy a muszkák szöknek. Annyit kivettem belőlük, hogy az a hitők, hogy a ki vissza bír szökni Oroszországba, arany érdemjelet kap, mely után míg él, fizetést húz. Szerintök Szegedről Temesvár felé kell szökni s ha Temesváron túl van, akkor Románián keresztül már könnyű Oroszországba jutni szerintük. Ily hiedelemben élve, Szegedről, ha teheti, mind megszökik. Nem szabad volna megengedni, hogy más ruhában járjanak, mint a jellegzetes muszka sipka s felöltöben. Pénzt kezökbe csak dohányra kapjanak. Olyan helyre, hol az élelmezés helyett pénzt akarnak adni, muszkát nem szabad elhelyezni. Be kell hozni, hogy a vasúton csak engedéllyel legyen szabad a férfiaknak utazni vagy a katonaságtól kapott nyomatvánnyal, minek következtében olyan is lépre kerülhet, a ki sorozásra nem jelentkezik. Valkányon már innen is kérje el a kalauz az utazó engedélyt, mint 1914-ben. Szóval meg kell nekik nehezíteni a szökést, mert aratásra mind elpárolog.

Kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

Oldalt még a köv. sorok: Alsóvároson eddig a Bruckner-kert volt a találkozó s ügyüket megbeszélő helyök. KL.

3.

Széged, 1917. IX. 14.

Oltványi-utca 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Kishúgom érdekében tett lépéseit megköszönve, felemlítem, hogy Schoen Arnold úrnak megírtam: miszerint főkapitány urat kértem meg, mint ezen a téren szép jártassággal bírót, hogy a Dugonics-szobor fényképe ügyében útbaigazítást adjon neki. Eme szívességét is megköszönve maradtam kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

Schoen úr címe: Tek. Schoen Arnold úr

Budapest

Városmajor 12. sz.

4.

Széged, 1918. október 12.

Oltványi-utca 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Régóta készülök alkalmatlankodni soraimmal, amennyire tehettem, halasztgattam a levéírást; de most már odajutottam, hogy ha még most is halasztom, akkor nem dohányzok, ha pedig nem dohányzok, nem dolgozom, pedig most már ott vagyok; hogy főkapitány úr rokonának a gyűjteményéből a II. kötetet, Ipolyi népmese-gyűjteménye II. kötetét fejezem be, ha tovább is dolgozom. Soraimban tehát arra kérem főkapitány uramat, hogy küldjön legalább két csomag dohányt,⁶ hogy legyen addig is, míg Temesvárról kilószámra kapok. Különben, mint soraim mutatják, ha nem dohányzom, jobb az írásom. Megjegyzem, hogy pár nap óta nem dohányzom s így a nikotin nem bántja az ujjamat. Ha már kérek, kérek petróleum-jegyet is s ami fő, két korona árú gyújtót is,⁷ rossz magyarsággal mondva gyufát makszimált árért. Ezt hagytam utoljára, mert erre több sort szentelek. Míg a gyufát nem makszimálták, Szabadkáról és Csanádapátfalváról a szövetkezetből tagok útján kaptunk 10 fillérért, most nem tudom, hogy mennyiért adják? a szövetkezetben bizonyosan makszimált árért. Most, hogy makszimálva van, a vasutasok csak a régi árban kapják a boltjukból, nem egészen 4 krajczál (így!) doboza; Temesvárott 8 fillér; de ha többet is ad valaki, a régi árt, a 16 fillért, azt is elveszik. Megjegyzem, hogy Temesvárott még szépszámú keresztény boltos van. Zentán, magyar és szerb lakosságú 24 fillér egy doboz gyújtó, Szegeden, mifelénk 30—40 fillér, vagy ha félnek az embertől, hogy baj lesz, ha drágáért adja, akkor a gonoszok az emberre mosolyognak s mondják szána-kozó hangon, hogy: nincs. Itt az a baj, hogy még mindig választják, a kiknek intézkedni kellene, hogy ily komédják lekerüljenek az élet színpadáról, míg a magyar alkotmányosdit játszik, ne számíton, hogy rendet fog tartani s a kor követelménye szerint haladni fog. Azt hittem, hogy csak itt, a hol lakom, tapasztalni egy-

ügyüségét, de azt látom, hogy a máshol lakó magyarok sem különbek. Éppen most volt egyik ismerősömnél nem alsóvárosi, de szegedi ember, aki panaszkodott, hogy feljűk is vannak beteg emberek, ebben a *viasz*⁸ betegségben, t. i. spanyol betegségben, de az atyafinak a fejében a spanyol szó helyett a spanyolviaszk motoszkált s a spanyol szót elfelejtette, nem jutott az eszébe, viasz betegségre keresztelte. A multkor járt nálam Schoen Arnold úr, aki nem győzte főkapitány urat dicsérni, mit nem azért írok ide, hogy bókoljak, de örültem, hogy oly bpesti ember nyilatkozott dicsérőleg, aki mint tudom — eléggé összeköttetésben van jelesebbjeinkkel Bpsten, s tudom azt is, hogy a bpestiek a vidékről — értem az embereket is — szeretnek kicsinylőleg szólani. Az igazság kedvéért ide írom, hogy megjegyeztem, hogy főkapitány úr nem szegedi születésű stb.

Kérésem megújításával maradtam

kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

5.

Szeged, 1918. október hó 17.

Oltványi-u. 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

A küldeményeket köszönöm! Ha a király jöttekor lesz dohány-sátor, még ott is fogok szerezni, könnyű dohányt. Olvastam a lapból, hogy népviseletet akar bemutatni a királyi párnak, fel is van említve, hogy miféle népeket szeretne, ha benne részt vennének. Mondok én is egy párt. Ki ne hagyja az *óbessenyei bolgárokat*,⁹ ez lesz a legszebb, a női viselet. Ha vasárnap teheti, menjen el délután a templomba, menjen fel a kórusra a vecsernye alatt, hallgassa végig, azután siessen le, hogy mikor jönnek ki a templomból, láthassa őket. Tegye magát érintkezésbe *Kristófcsik Ferencz esperes*¹⁰ úrral és a jegyzővel, hiszem, sikerülni fog kapacitálni őket, hogy bejőjjenek Szegedre megmutatni magukat a királyi párnak. Ragaszkodik ez a nép az ősi viselethez, mondhatni az ősiséghez, még az éneke is a régi világból való. Ha volna elegendő idő, figyelmébe ajánlanám, a kun (Félegyháza), palócz (Apátfalva), hajdú (Békés), a francziasvábok viseletét, ha még el nem hagyták az ősi viseletet egészen. De ha mind mellőzi is, a bolgárokat ki ne hagyja, örülni fog neki, milyen szép, festői.

Ez az írásom már dohányzás következménye: mentül többet dohányzom, annál rosszabb.

Kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

6.

Szeged, 1918. november 9.

Oltványi-u. 2.

Kiválóan tisztelt Uram!

Azt olvasom, hogy bolgár dohányt foglaltak le és a polgárórság fizetésére nincs pénz; nohát mondok egy jó tervet s ha megteszi az

illetékes hatóságnál a Nemzeti Tanács a lépéseket, lesz pénz. Eszközöljek ki, hogy a lefoglalt dohányból annyit adhassanak el, a mennyi a polgárórség fenttartására szükséges. Ha tíz koronájával adják kilóját, akár (ezt a szót áthúzta) az egész lefoglalt dohány elkel, én is megtartok belőle, akár félmászát. Ha ez nem volna lehetséges, akkor arra kérem, szíveskedjék a számomra szerezni a bolgár dohányból, mely jobb, mint az e tájon termelt homoki dohány.

Kiváló tisztelettel

Kálmány Lajos.

JEGYZETEK: ¹ A 24. könyvaukcio keretében eladásra kerülő néhai dr. Szalay József szegedi ker. rendőrfőkapitány bibl. könyvgyűjteménye III. részének katalógusa, Budapest, 1942. Az 1210 tételnél szerepelnek a levelek. — ² A kiadott első kötet: *MINGY XIII.* Budapest, 1914. — ³ Móra Ferenc: Kálmány Lajos halála, *Ethn.* 30:98. — ⁴ Móra Ferenc: Az utolsó magyar sámán c. cikke, a Szegedi tulipános láda, I. 217—218. — ⁵ U. o. 207. — ⁶ és ⁷ Az aláírás kék ceruzával, valószínűleg Szalaytól. — ⁸ és ¹⁰ V. ö. a 6. és 7. jegyzetekkel.

ORTUTAY GYULA